

Joan Borja i Sanz

UNIVERSITAT D'ALACANT

Professor de la Universitat d'Alacant, Joan Borja i Sanz –creador i director de les plataformes digitals Canpop i Anapop– és autor d'una vintena de llibres i de més d'un centenar d'articles d'investigació o de divulgació sobre ensenyament i aprenentatge de llengües, literatura popular, anàlisi del discurs i literatura contemporània.

Canpop i Anapop: bases de dades en línia per a la difusió i la investigació etnopoètica

En aquest article s'aporten dades i reflexions sobre la utilitat de la base de dades en línia Canpop, de la Universitat d'Alacant. Aquesta base de dades permet consultar actualment les lletres transcrits i els enregistraments d'àudio d'un total de 2.342 cançons populars valencianes. També s'hi aporta informació, en primícia, sobre el projecte d'una segona base de dades referida a la narrativa oral popular: l'Anapop (amb enregistraments i transcripcions de rondalles, acudits, llegendes, llegendes contemporànies, enigmes, succeïts, anècdotes, relats d'experiències personals, etc.).

In this paper we provide information and thoughts about the usefulness of the Canpop online database at the University of Alicante. This database makes it possible to consult the lyrics and audio recordings of 2,342 Valencian folksongs. It also provides a first look at the plan for a second online digital database about popular oral narrative called Anapop featuring recordings and transcriptions of folktales, jokes, legends, contemporary legends, riddles, real stories, anecdotes, personal experiences, etc.

Paraules clau: Canpop, Anapop, etnopoètica, cançoner, literatura en línia

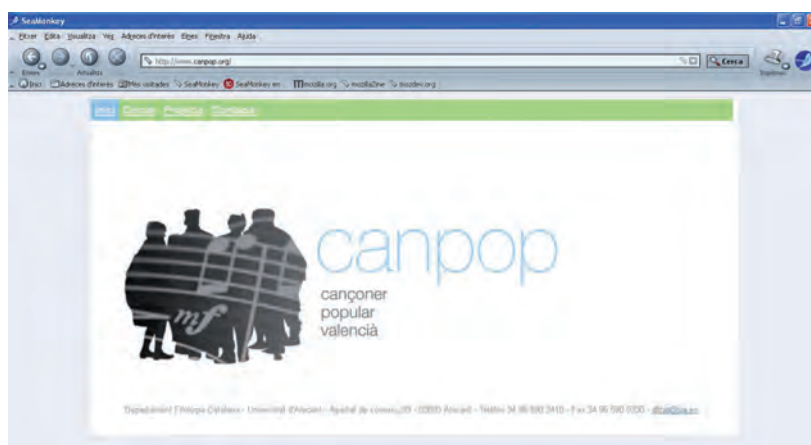
Keywords: Canpop, Anapop, ethno-poetics, songs, online literature

El 6 de novembre de 2009 es presentava a l'Abadia de Montserrat, en el marc de la V Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics i XI Simposi d'Etnopoètica de l'Arxiu de Tradicions de l'Alguer (sobre «Etnopoètica: incidència, difusió i comunicació en el món contemporani»), la primera versió en proves de la base de dades en línia Canpop. En aquell moment, la plataforma tenia *només* introduïdes un total de 316 cançons. Es tractava d'enregistraments realitzats a les comarques valencianes meridionals entre 2007 i 2008. Ara, sis anys mes tard, se n'ha septuplicat la quantitat de composicions digitalitzades i transcrits. I el total disponible és de 2.342 arxius. A més a més, la plataforma informàtica dissenyada per al Canpop ha permès crear un nou recurs per a la difusió i la investigació etnopoètica: la base de dades Anapop, per a la publicació i la consulta de mostres de narrativa oral popular (essencialment, rondalles i llegendes), també amb les corresponents transcripcions textuals.

En aquest article ens proposem donar compte de les possibilitats que una aplicació

i l'altra (el Canpop i l'Anapop)¹ han facilitat per a la recerca etnopoètica contemporània, així com també sospesar algunes de les potencialitats que suggereixen. En aquest sentit, cal aclarir que des del mateix moment de la concepció el Canpop es planteja un objectiu ben elemental i senzill: la implementació d'un espai virtual on poder difondre no solament les lletres de les cançons populars, sinó també el testimoni sonor dels actes etnopoètics en què el cant és protagonista. Altrament formulat: d'acord amb una perspectiva epistemològica del folklore en què l'acte etnopoètic es conceptualitza com un tipus de «comunicació artística interactiva»,² que requereix —per tant— no solament l'atenció sobre el text asèpticament considerat, sinó també sobre el context (i, en general, sobre tot el conjunt del procés comunicatiu en què s'inscriu), entenem que resultava metodològicament insatisfactòria la pràctica tradicional de recopilació del cançoner en suport escrit. La pràctica convencional de transcripció textual (amb una major o menor adaptació, modificació o estandardització idiomàtica), complementada —en el millor dels casos— amb la transcripció musical d'una millor o pitjor idealització de la línia melòdica interpretada per l'informant, inevitablement deixava passar per malla matisos fonètics, elements sonors de l'acompanyament, informació sobre els tipus de context en què la composició s'interpreta, circumstàncies concretes de l'acte etnopoètic, inflexions de la veu, sorolls o factors d'interferència, accents irònics, etc.

El plantejament del repositori Canpop és, en aquest aspecte, tan bàsic com metodològicament clar: amb els recursos tecnològics actualment disponibles vam considerar que en la recopilació de cançons populars es podia prescindir de la notació musical sobre paper pautat, i vam apostar per oferir, directament, els enregistraments sonors dels actes etnopoètics en qüestió. Es tractava, doncs, de dissenyar una plataforma informàtica més o menys senzilla, de còmoda interacció, lliurement accessible en línia, que permetera seleccionar i consultar els enregistraments d'interès per als usuaris per mitjà d'arxius d'àudio estàndard, com els

MP3. I proporcionar, alhora, i de manera combinada, una fidel transcripció textual de les composicions.

Així doncs, el projecte plantejava el repte de recopilar, enregistrar, digitalitzar, transcriure, catalogar i processar informàticament una base de dades doblement articulada amb arxius sonors (els MP3 dels enregistraments) i textuals (les lletres transcrits de les cançons), vinculats als diferents camps d'informació catalogràfica que s'hi van preveure, i que són: *a)* un codi d'identificació; *b)* el títol (que, com a criteri general, fem coincidir amb el primer vers de la composició); *c)* el *tipus* de cançó; *d)* el nom complet del recol·lector; *e)* el nom complet de l'informant; *f)* la regió; *g)* la comarca; *h)* la localitat; *i)* la data de l'enregistrament; *j)* l'extensió; *k)* les observacions que el recol·lector o l'informant hi vulguen fer constar. Amb el temps, la previsió d'aquest últim camp d'observacions s'ha demostrat útil per a introduir informació rellevant sobre el tipus de contextos comunicatius i vitals propis de la cançó recopilada.³

L'informàtic a qui es va encarregar el projecte, el programador i dissenyador Hèctor Rubio i Marín, va elaborar una doble interfície que permet treballar, per una banda, amb el que familiarment denominem *la cuina* (l'aplicació del projecte que permet modificar els materials introduïts i publicar-ne de nous) i, de l'altra, el que, per entendre'ns, designem com *el carrer* (el portal d'accés obert que s'ofereix al públic general). Es tracta d'una solució que garanteix, en primer lloc —i òbviament— un accés restringit a la manipulació dels continguts.⁴ I alhora, la consulta lliure,

Pàgina principal de la plataforma Canpop, en (<http://canpop.org/>)

(1)

El lloc web on s'allotja el Canpop és (www.canpop.org). La versió ara mateix disponible de l'Anapop es pot consultar en (<http://rondalles.canpop.org>).

(2)

Vegeu, en aquest sentit, les aportacions de Josep Maria Pujol, ara finalment reunides en *Això era i no era: Obra folklòrica de Josep M. Pujol* (Pujol, 2013: 23-112).

(3)

Fet i fet, en el treball de camp que, relacionat amb el Canpop, es proposa a l'alumnat de la Universitat d'Alacant, se suggereix que explícitament pregunten als informants protagonistes de l'acte etnopoètic: «I vostè, quan és que cantava o canta aquesta cançó?». I que, sistemàticament, en transcriuen la resposta en aquest camp de les «Observacions».

(4)

Es tracta, en realitat, d'una restricció relativa, atès que —tal com més endavant s'explica— hi han tingut accés centenars de col·laboradors i voluntaris puntuals, alumnes de la Universitat d'Alacant.

(5)

indiscriminada i gratuïta de tots els textos i els arxius d'àudio publicats, la qual cosa facilita a la comunitat científica i educativa (com també a qualsevol ciutadà interessat) la lliure disposició d'un important corpus de cançons populars, potencialment útil tant per a la pràctica docent com per a investigacions de caràcter sociològic, antropològic, lingüístic, sociolingüístic o literari.

L'interés que el Canpop ha generat en la comunitat educativa i investigadora, i entre el públic general, resulta difícil de mesurar. Tenim constància, simplement, que molts mestres han fet servir el Canpop com a font de documentació per al disseny i la planificació d'unitats o projectes didàctics. Però no n'hem fet cap seguiment sistemàtic ni en tenim tampoc dades quantitatives fiables. Sí que hem tingut l'oportunitat de constatar, en canvi, que qualitativament l'atenció respecte del Canpop va anar augmentant fins al mes de setembre de 2012, quan es produeix un salt qualitatiu a partir del moment que els mitjans de comunicació s'assabenten de l'existència del recurs i se'n fan —és curiós remarcar-ho: al cap de tres anys d'haver-se creat— un important ressò. És el cas, en primer lloc, del reportatge confeccionat pel periodista Juanjo Payá per al diari *Información* (amb diferència, el de més tiratge i impacte mediàtic a la circumscripció d'Alacant). Es tractava d'un reportatge a tota pàgina que obria la secció de «Cultura & Sociedad» (p. 36) el 24 de setembre de 2012, amb el títol genèric «La voz del pueblo», i el rètol «Plataforma digital pionera» encapçalant-ne la secció gràfica.⁵ I entre altres declaracions més o menys tòpiques que el periodista hi va recollir a partir de les nostres declaracions hi constaven les següents:

Les cançons retraten les col·lectivitats. Són el reflex fidel dels costums, les afinitats i les disputes d'una societat. Si parem a pensar-ho, ens adonem que cantem per celebrar l'amor, la festa, els rituals, l'eufòria; també el treball, les penes, el dol, la misèria. Cantar és una manera com una altra d'espantar els dimonis, o d'invocar-los; d'amenitzar el sublim i desesperat viatge dels dies i les hores, etc. Per això,

Fitxa d'una cançó del Canpop.

qualsevol aspecte de la història o de la vida quotidiana (també la rivalitat entre municipis o les formes del festeig), pot quedar efectivament «congelat» en la lletra o la música d'una cançó. (Payá, 2012: 36)

Des de 2007, el Canpop s'ha anat nodrint amb els treballs de camp que han fet alguns dels mil dos-cents alumnes que hem tingut. Ells són els veritables artífexs del projecte. (Payá, 2012: 36)

Sembla evident que moltes cançons populars acaben dissolent-se en la desmemòria

En (<http://www.diarioinformacion.com/cultura/2012/09/25/voz-pueblo/1297861.html>) es pot consultar la versió digital d'aquest reportatge, i en (<http://juanjopaya.es/wp-content/uploads/2012/09/20120924036.pdf>) se'n pot descarregar un PDF de la versió impresa en paper.

Reportatge de J. Payá sobre el Canpop en l'Información del 24 de setembre de 2012.

d'un món tan canviant com el nostre; i que enregistrar-les, transcriure-les i penjar-les en una plataforma digital oberta i gratuïta com el Canpop és una manera eficient de preservar-les. Però la nostra no és —o no és *només*— una iniciativa de *conservació* a la manera dels arqueòlegs o els taxidermistes. Considerem que les cançons populars són un patrimoni viu i útil. (Payá, 2012: 36)

Canpop constitueix una espècie de *biblioteca oral* on podem assaborir els dialectes valencians més meridionals, precisa-

(6)

Tot i que el tancament de Canal 9 i del conjunt de la corporació de RTVV ha comportat la desaparició de l'important arxiu de dades i imatges que l'entitat facilitava en xarxa (en el qual hi havia aquest reportatge sobre el Canpop, enregistrat a la localitat d'Agost), se'n pot visualitzar una còpia en la següent adreça de Youtube: (<https://www.youtube.com/watch?v=U6ZwJb-sLqM>).

Fotograma del reportatge sobre el Canpop elaborat per RTVV. Intervenció de la informant Josefina Ivorra.

El director del Canpop, Joan Borja, en el reportatge de RTVV.

ment en un registre com el de les cançons populars, que preserven una peculiar genuïnitat idiomàtica a cavall entre el valencià oral—vivaç i espontani—i el de la formalitat literària. (Payá, 2012: 36)

Aquest reportatge de J. Payá sembla que va tenir un efecte immediat en l'opinió pública. Si més no, es veu que va despertar algun tipus d'interès en la resta de mitjans de comunicació social, perquè la setmana següent va contactar amb nosaltres la Delegació a Alacant de Radio Televisió Valenciana per demanar-nos col·laboració en la confecció d'un reportatge, aquesta vegada audiovisual, sobre el Canpop. Els l'havien encarregat des de la Direcció de València de l'extinta televisió autonòmica dels valencians per al noticiari del migdia, l'espai de màxima audiència. Naturalment, vam accedir a col·laborar-hi, i el reportatge va ser finalment emés unes setmanes després, a primers d'octubre de 2012, efectivament en un telenotícies del migdia.⁶

Ja en un context una mica més acadèmic i sobri, la plataforma Canpop també va ser

presentada a Mallorca en aquella mateixa tardor de 2012. Per invitació i encàrrec de la Dra. Caterina Valriu, el Canpop va centrar una de les sessions del V Curs de Cultura Popular, que va tenir lloc a la Universitat de les Illes Balears del 29 de novembre a l'1 de desembre de 2012: amb el títol «CanPop i els internautes: una mar de cançons per navegar», i d'acord amb l'eix temàtic al voltant del qual s'estructurava d'aquell V Curs de Cultura Popular, «Patrimoni oral i noves tecnologies: del llegat Alcover als estudis folklòrics del segle XXI».⁷

Però quina utilitat real i concreta pot haver tingut el cançoner virtual Canpop en aquests primers sis anys? D'entrada, una utilitat evident ha estat la de dotar de sentit —i d'una motivació afegida— una de les activitats tradicionalment programades en les assignatures de la Universitat d'Alacant que tracten continguts d'etnopoètica.⁸ Ens referim a una activitat coneguda com a «treball individual de recerca», que consisteix «en la recopilació i la fixació d'un corpus unitari de manifestacions de la literatura popular (rondalles, llegendes, refranys, embarbussaments, cançons, romanços, etc.)»,⁹ de manera que l'alumnat ha de localitzar un o diversos informants que permeten documentar i enregistrar actes etnopoètics. Entre les alternatives disponibles en aquest «treball individual», hi ha la possibilitat de cercar, documentar, enregistrar i transcriure cançons, llegendes, llegendes contemporànies, rondalles i acudits.¹⁰ I el cas és que l'alumnat que es decanta per l'opció de les cançons té, facultativament, la possibilitat de publicar els resultats de la recerca

(7)

Es pot consultar la informació i el programa complet d'aquest V Curs en (<http://blogs.iec.cat/gee/2012/11/08/v-curs-de-cultura-popular-patrimoni-oral-i-noves-tecnologies>). Com a curiositat, cal observar que s'hi va presentar, just a continuació, el projecte Cançoner 2.0, de digitalització d'*El cançoner popular de Mallorca* del pare Ginard (una altra gran base de dades en línia, del cançoner popular català, en aquest cas textual), que actualment es troba efectivament disponible en (<http://www.fundaciocasamuseu.cat/canconer>). Altres bases de dades digitals de referència són la Fonoteca de Música Tradicional de la Generalitat de Catalunya (<http://calaix.gencat.cat/handle/10687/53055>), el blog *Cançons i músiques dels avis. Cançons i cantarelles de tradició oral a les comarques gironines* (<http://musicadelsavis.blogspot.com>) i el Fons de Música Tradicional CSIC (<http://musicatradicional.eu/ca/home>).

personal en la base de dades Canpop, la qual cosa –ja s'entén– comporta un doble benefici: d'una banda, la possibilitat de publicació incentiva amb un objectiu concret (i una utilitat evident) els esforços investigadors de l'alumnat, i, de l'altra, la base de dades es nodreix contínuament amb noves aportacions i s'enriqueix amb els enregistraments i les transcripcions de noves composicions populars (o bé amb versions diferents de les cançons ja prèviament existents).

En el document que a l'inici del curs es facilita a l'alumnat es descriuen amb detall els passos que cal seguir per a publicar el resultat del treball en el Canpop. I se suggereix l'interés de cercar i enregistrar cançons que oferisquen un mínim d'originalitat respecte del corpus ja disponible:

1. Cançons. Si decidiu fer el treball sobre les cançons populars, heu de:

a) *Documentar les cançons.* Han de ser un mínim de 6. Heu de prioritzar la cerca i transcripció de cançons que no apareguen en el Canpop o, com a mínim, de versions diferents de les que ja hi ha penjades; en qualsevol cas, s'han d'evitar les cançons més conegudes (p. ex., no incloure-hi «La manta al coll», «No en volem cap que no estiga borratxo», etc.).

b) *Enregistrar-les i conservar-les en format MP3.*

c) *Penjar els arxius d'àudio en la carpeta de Google Drive que us facilitarà el professor del vostre grup (vegeu Annex I).*

d) *Fer-ne la transcripció de les lletres.* Vegeu els criteris de transcripció més avall.

e) *Arreplegar i fer-hi constar:*

- I. El nom complet i l'edat de cada informant.
- II. El lloc i la data de l'enregistrament.
- III. La resposta que l'informant us proporcione per a la pregunta següent: «Quan és que (es) cantava o (es) canta aquesta cançó?». L'aprofitament dels cançoners editats –particularment, els referits a la localitat on treballeu– (consulteu, sobre la qüestió, la bibliografia de l'assignatura) i la consideració dels

diferents tipus de cançons populars us pot resultar útil en el moment de fer entrevistes, per a actualitzar la memòria dels possibles informants.

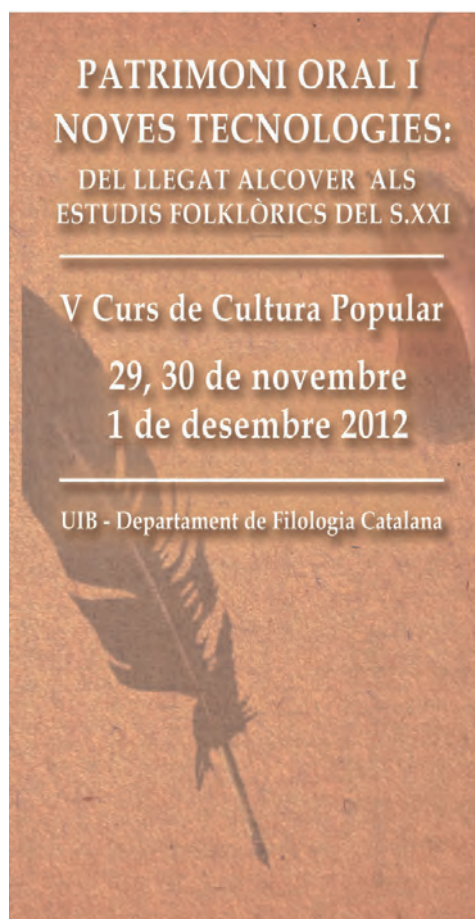
f) *Incorporar les transcripcions de les cançons i les dades recollides a la base de dades Canpop (vegeu Annex I).*

g) *Elaborar un text assagístic* que incloga la vostra experiència a l'hora de dur a terme tot el procés que configura aquest treball (expliqueu si heu emprat les preguntes suggerides, quina altra metodologia heu utilitzat, com heu trobat els informants, quines dificultats hi heu trobat, altres aspectes que us semblen interessants, etc.) i una reflexió sobre l'interés didàctic del material que heu arreplegat.

A més d'aquestes indicacions, el document concreta en un annex els criteris de transcripció –clars, funcionals i pragmàtics– que hi cal fer servir. Aquests criteris, naturalment, són els mateixos que es fan servir en la plataforma Canpop. La finalitat, per descomptat, és que el text transcrit al si del treball acadèmic

(8)

Ens referim, concretament, a les assignatures Literatura Catalana Popular I (codi 8645, del pla d'estudis de la llicenciatura en Filologia Catalana); Cultura i Literatura Popular Catalana (codi 30024, del pla d'estudis del grau en Filologia Catalana); Taller de Literatura Popular Catalana (codi 17556, del grau de Mestre en Educació Primària), i Taller de Creació Verbal en Català (codi 17556, del grau de Mestre en Educació Primària).

Programa del V Curs de Cultura Popular, sobre patrimoni oral i noves tecnologies.

universitari pugui ser directament publicat —sense necessitat d'adaptació a nous criteris— en el web del Canpop:

CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ

En la transcripció, convé que respecteu el model de llengua original de la cançó [...]. No obstant això, cal fer-hi una regularització ortogràfica, de manera que cal:

1. Marcar amb cursiva els barbarismes lèxics o morfosintàctics.
2. Fer constar entre claudàtors les grafies corresponents als fonemes que han deixat de pronunciar-se.

3. Inserir-hi certs símbols:

a. [?] El signe d'interrogació emmarcat entre dos claudàtors per a quan hem transcrit el que creïem que escoltàvem i el col·loquem al final del vers o frase.

b. [...] Els tres punts emmarcats entre claudàtors indiquen que un segment del discurs oral (integrat per una o diverses paraules) ha estat suprimit en la transcripció.

c. Si detectem un diàleg en allò que enregistrem, hem de posar els guionets corresponents per a marcar cada intervenció dels interlocutors, així com hem d'afegir signes d'interrogació i exclamació on creguem convenient.

Finalment, en un segon annex s'aporten les instruccions necessàries perquè els mateixos alumnes puguin publicar, autònomament, els resultats de la recerca:

Aquesta és l'adreça de la «cuina» del Canpop:

(<http://canpop.resolt.net/cuina>)

Quan us demanaran l'usuari i la contrasenya, heu de posar aquestes:¹¹

Usuari:

Contrasenya:

En el camp d'«Identificador» hi heu de posar el vostre nom i el primer cognom junts, sense accents, i seguits (sense espai) d'un número. Per exemple: davidpedros1, davidpedros2, davidpedros3, etc.

En el camp «Títol», si l'informant no us diu el títol de la cançó, hi heu de posar el primer vers de la cançó, regularitzat

normativament. Així, «La perdiu a la muntanya canta i diu la veritat» seria el títol de la cançó següent:

La perdiu *en* la muntanya
canta i diu la veritat,
la perdiu *en* la muntanya
canta i diu la veritat.

Quan les cabres faran llana,
les dones faran bondat.

Per la serra d'Orxeta corre un fardatxo
però alerta no *es* pique que va bor-
ratxo,
que va borratxo, que va borratxo.

Per la serra d'Orxeta corre un fardatxo.

En el camp «Recol·lector» hi heu de posar el vostre nom complet (amb els dos cognoms); i en el camp «Informant», el de la persona que canta la cançó.

En el camp «Edat Informant» hi heu de posar l'edat de l'informant en el moment de l'entrevista.

En el camp «Text Cançó» és on heu d'introduir la transcripció de la composició en qüestió:

La perdiu *en* la muntanya
canta i diu la veritat,
la perdiu *en* la muntanya
canta i diu la veritat.

Quan les cabres faran llana,
les dones faran bondat.

Per la serra d'Orxeta corre un fardatxo
però alerta no *es* pique que va bor-
ratxo,
que va borratxo, que va borratxo.

Per la serra d'Orxeta corre un fardatxo.

En el camp «Nom Arxiu MP3» hi heu de posar el codi que ja heu fet servir en el camp «Identificador» seguit del títol de la cançó. Exemple: «davidpedros4 La perdiu a la muntanya canta i diu la veritat». Aquest serà el nom que posareu a l'arxiu d'àudio que haureu penjat en la carpeta de Google Drive. És molt important que siga el mateix.

Per últim, en els treballs en què es fa constar informació sobre el context en què

(9)

Aquesta caracterització del treball és la que consta en el document explicatiu que el professorat facilita a l'alumnat en el Campus Virtual de la Universitat d'Alacant. El document complet es pot consultar en (<https://drive.google.com/file/d/0B14NQ6NRPHSTWEIxeTZfY0tKbHM/view?usp=sharing>).

(10)

A part d'aquest gènere etnopoètics, l'alumnat també té dissenyades, en aquesta proposta de treball, unes altres opcions referides a camps de la cultura popular com els jocs populars i les supersticions, que, tot i no formar part de l'objecte d'estudi de l'etnopoètica, hi mantenen sovint fèrtils relacions. Pensem, per exemple, en la funció de les cantarelles de no pocs jocs infantils, o en la vinculació de les unitats fraseològiques amb el pensament màgic popular, etc.

(11)

L'usuari i la contrasenya es faciliten l'última quinzena del curs, després que l'informàtic haja fet una còpia de seguretat de tota la base de dades. Una volta introduïdes les publicacions del curs, es canvia la contrasenya fins al curs següent.

es canta (o es cantava la cançó) heu de transcriure la declaració de l'informant en el camp «Observacions». Per exemple: «L'informant declara que “Esta cançó la cantàvem quan anàvem a berena[r] la mona de Pasqua damun[t] la teula[d] a”». En aquest camp d'«Observacions» també hi podeu consignar qualsevol altra la informació puntual que aparega en el treball i que resulte rellevant.

Les reflexions que els estudiants aporten en el text assagístic que se'ls demana com a complement a l'activitat convergeixen en una valoració altament positiva de l'experiència. Són ben freqüents, per exemple, les mostres de sorpresa pel fet d'haver descobert, gràcies a aquest treball, que la generació dels avis participa de la cultura popular pròpia dels valencians, i que és capaç de recordar cançons –i evocar-ne els contextos– d'un món absolutament desconegut per a la generació dels joves universitaris. Tampoc no són infreqüents els testimonis que, gràcies al treball de recerca etnopoètica, per primera volta la generació dels universitaris aconsegueix trencar inèrcies sociolingüístiques i recuperar espontàniament el valencià com a llengua de comunicació amb la generació dels avis.¹² En el cas de l'alumnat procedent de municipis de predomini lingüístic castellà,¹³ el treball invita que els estudiants s'entrevisten amb persones genuïnament valencianoparlants, sovint familiars dels companys de classe procedents de municipis de predomini lingüístic valencià. L'experiència, tot comptat i debatut, contribueix a una millor percepció de la realitat sociolingüística de les comarques valencianes meridionals, i ofereix, a l'alumnat procedent de municipis de parla castellana, posar en pràctica estratègies d'immersió lingüística per a *viure* –oposadament a *llatinització*– la llengua que han estudiat i après a les aules (Ponsoda, 1985).

D'altra banda, el simple exercici de descoberta, comprensió i transcripció de les lletres de les cançons enregistrades estimula en l'alumnat la reflexió metalingüística. I també una millor coneixença de la diversitat dialectal i les especificitats territorials de la llengua als municipis més meridionals

del domini lingüístic català. Així, transcrivint les lletres de les cançons, els estudiants construeixen coneixements a propòsit de la variació dialectal i alguns dels trets més comuns o característics dels diferents parlars del valencià (en general) i del valencià meridional (en particular). Vegem-ne alguns exemples que resulten fàcilment il·lustrables amb el cançoner:

a) La pèrdua en alguns municipis de *-t* en els grups *-nt* i *-lt* finals

En Alcoi està ploven[t],
en Castalla fen[t] borrasques
(«A Alcoi està plovent»; identificador: 610)

Les xiques són mol[t] lletges
i es pensen mol[t] ser
(«Alla a la fabriqueta»; identificador: 200)

b) Harmonia vocàlica, en alguns municipis, exercida per la *o* i *e* obertes sobre la *-a* final

portø la cama de fusta i de goma portø
un braç
i també *portø otra coso* que no me la sé
explicar.
(«La dona del Tio Jeroni»; identificador: LeyreJerez)

una i dos mans a terre
(«Una i dos la marraixa»; identificador 568)

c) Pèrdua de la *-d-* intervocàlica, especialment als municipis del sud de la línia històrica Biar-Busot

I ja tenim ací
la festa que m'agra[d]a a mi
(«I ja tenim ací»; identificador 548)

Aprepareu fadrinetes
espartenyas i calcetes,
el muca[d]o[r] de se[d]a
i el gran devantalet.
(«Ramona ja ve el temps»; identificador: barbaracar)

d) Pèrdua de *-r* en alguns municipis
a missa senyores, a missa a canta[r],
una cançoneta de molta primo[r]
que els àngels li canten al nostre senyo[r].
(«A missa maitines, a missa del gall»;
identificador: 475)

(12)

Particularment en el cas de ciutats com Alacant o Elx, en què el procés de substitució lingüística és ben avançat i la transmissió intergeneracional de l'idioma es va interrompre –en no pocs casos– entre els avis i els pares dels joves universitaris (vegeu Montoya, 1996). Els joves, tot i que han tractat el valencià com a assignatura durant l'educació infantil, primària, secundària i batxillerat (o, fins i tot, com a llengua vehicular d'altres àrees del currículum), arriben a la Universitat amb greus dificultats per a l'expressió oral fluida i eficient en la llengua pròpia del país. En el cas de la Facultat d'Educació, tanmateix, el pla d'estudis i els enfocaments didàctics (que avaluen i posen l'accent en l'expressió oral) aconsegueixen que, de manera més o menys reeixida, tot l'alumnat consolide una bona capacitat per a expressar-se oralment en valencià. El repte pendent, així doncs, consisteix a *revernacularitzar* l'idioma propi (Montoya, Vila i Gomàriz, 2010). Resulten estratègicament interessants, per això, les activitats que habiliten ponts entre la formació assolida al si de les institucions educatives i l'ús social efectiu, lliure, genuí i espontani de la llengua que cal normalitzar.

(13)

Aquesta és la denominació amb què la Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià, referència els municipis del Baix Segura, l'Alt Vinalopó i el Vinalopó Mitjà on no es parla valencià. L'article 36 d'aquesta Llei n'especifica els següents per a la circumscripció d'Alacant: Albaterra, Algorfa, Almoradí, Asp, Benejússer, Benferri, Bigastre, Callosa de Segura, Catral, Coix, Daia Nova, Daia Vella, Dolors, Elda, Formentera del Segura, Granja de Rocamora, Montfort del Cid, els Montesins, Oriola, Pilar de la Foradada, Rafal, Redovà, Rojals, les Salines, Sant Fulgenci, Sant Isidre, Sant Miquel de Salines, Saix, Torrevella, Xacarella i Villena.

e) Formes reforçades dels pronoms febles davant del verb

La nit que *me* tardes
la nit que *me* tardes
te tire al carre[r].

(«Carrer Santa Bàrbara hi ha un florada»,
identificador: 458)

f) Apòcopes

I enca[ra] no són les onze
i el sol ja pica

(«I encara no són les onze»; identificador:
485A)

g) Pèrdua de *i* en el grup *ix*

se lleven a[ll]s clots de Faio
una ca[i]xa de Torró.

(«La República a Monòver»; identifica-
dor: 595)

h) Diftongació

em banye tota
i m'au**fe**gue allí.

(«Se n'anà una fadrineta»; identificador:
362)

i) Pronunciació amb *a* de paraules començades per *en-*, *es-*, *en-*, *em-* i *eix-*

sa mare estava *en* la cuina,
asgarrant-se de plorar

(«Margarideta, no vages»; identificador:
621)

j) Metàtesi

Perolet o cassoleta
ull de bou o teula[d]eta
astiroretes o *gavinet*.

Què és?

(«Trico, Trico, Tras»; identificador:
cristinaga)

Pepet del meu cor,
pos fes-te paca arrere
i apartat un poc.

(«Se n'anà una fadrineta»; identificador:
362)

k) Epèntesi

Van *re*correguent les eres,
formant una *pro*visor.

(«Les formigues»; identificador: rocioga-
mez)

l) Canvi del diftong *ou* a *au*

que alegria té Maria
perquè el *bau* li dóna calo[r]

(«Pastorets i pastoretas»; identificador:
victorsala)

m) Pèrdua de *-g-* intervocàlica

no he vist mai una lletu[g]a
com la figa [de] la *Bambana*.

(«Entre el Xinorlet i les cases»; identifica-
dor: maripaucas)

n) Combinacions pronominals de segona persona com en castellà *se'l*, *se la*, *se'ls*, *se les* (en comptes de *li'l*, *li la*, *li'ls*, *li les*)

Serra serra molinet,
la cabreta no té llet

la poqueta que tenia
a qui se la donarem?

(«Serra serra molinet»; identificador:
LourdesS6)

o) Confusió entre les preposicions *en* i *amb*

I ja aniran a la plaça totes guapetes, totes
guapetes

fen[t]-se aire en el *palmito* molt tranquil-
letes, molt tranquil·letes,

(«Al poble de l'Alguenya totes les
xiques»; identificador: 462)

Tanmateix, més enllà dels interessos dialectals, el cançoner popular aporta –ja s'entén– un model de llengua de gran valor educatiu, a cavall entre la vivacitat, la diversitat i l'espontaneïtat dels registres col·loquials de l'idioma, i la funcionalitat de la varietat estàndard. Per això, la base de dades Canpop, al marge de consideracions estrictament etnopoètiques, s'ha revelat com un recurs valuós per a la formació lingüística i cultural de l'alumnat universitari.

Les cançons anònimes que han poblat i continuen poblant l'imaginari col·lectiu dels valencians són, a més a més, una font de recursos ben útil per als estudiants de la Facultat d'Educació o la Facultat de Filosofia i Lletres quan aquests esdevenen, al seu torn, mestres –ni que siga en pràctiques– d'infantil, primària, secundària o batxillerat. Els alumnes que coneixen i col·laboren en el projecte durant l'etapa de formació univer-

(14)

Aquest treball va ser proposat per a la publicació en el repositori de la Universitat d'Alacant (RUA) i es pot consultar en (<http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/38550>).

(15)

La mateixa Alicia Castelló de León interpreta en solitari la cançó «Ai mare, la fam que tinc», en el tall 19 del celeberrim disc de Dani Miquel *Musiquerías. De Vinaròs a Oriola el país vola!* (Andana Llibres, Algemesí, 2015). Aquesta cançó ha estat documentada en el Canpop, a Crevillent, el 9 de maig de 2014, amb Daniel Ruiz Alonso com a recopilador i Antonio Moreno Tomás, de 88 anys, com a informant.

(16)

Vegeu (<http://malandia.cat/tag/canco-popular-valenciana>).

(17)

(<http://campaners.com/php/textos.php?text=6923>). El Canpop també és referenciat, recomanat i enllaçat des d'altres webs educatius, divulgatius o de prestigi etnopoètic, com ara (<http://aprenemacantar.blogspot.com.es>); (<http://blogs.iec.cat/gee/>); (<http://www.etnoloc.es>), o (<http://laxiudesella.blogspot.com.es>).

(18)

Sotavent. Cançoner popular d'Altea és el núm. 1 de la col·lecció «La Lluna en un Cove», publicada en el marc del projecte de transferència i aplicació del coneixement AYTOALTEA1-14X, subscrit entre la Universitat d'Alacant i l'Ajuntament d'Altea per a l'edició de llibres i materials didàctics. Com a complement d'aquest volum, i sempre en el marc del referit conveni, la professora Josefa Gomis Ripoll ha elaborat una proposta d'aprofitament didàctic i ha coordinat un seminari de formació per al professorat de música involucrat.

sitària se'n senten partícips i protagonistes i sovint fan servir els materials del Canpop per a la programació d'aula que han de dur a terme. Executen cerques amb aquesta o aquella paraula clau, d'interés estratègic en una unitat didàctica; inclouen el nom propi d'un xiquet o xiqueta per a personalitzar una activitat; elegeixen composicions que serveixen per a un projecte educatiu al voltant del Nadal o la Pasqua; fan la prova de localitzar les que han estat recollides al municipi del seu centre educatiu; trien les que permeten treballar una determinada especificitat lingüística; seleccionen les que proporcionen suport per a practicar un joc determinat, etc.

Amb 2.342 composicions digitalitzades, les possibilitats per al sistema educatiu sembla que no tenen fi. I així, podem destacar treballs com el d'Àlicia Castelló de León, una de les principals col·laboradores del projecte Canpop en els últims anys, que va saber conjugar en el seu treball de final de grau la recerca etnopoètica amb la investigació educativa i l'elaboració d'una proposta concreta per a l'aprofitament didàctic dels mateixos materials arreglats i publicats. El seu treball, *Recull etnopoètic de Mutxamel: recopilació i aprofitament didàctic*,¹⁴ va merèixer la màxima qualificació i va ser reconegut amb matrícula d'honor. A més a més, l'autora va obtenir el premi extraordinari de final de carrera en el grau de Mestre d'Educació Primària. I evidencia, amb l'avaluació de determinades pràctiques docents a l'aula, que els recursos del Canpop «poden ser emprats pels mestres com eines molt valuoses a l'hora de treballar transversalment». Una de les propostes d'aquest treball consistia, precisament, a treballar la fonètica valenciana mitjançant les cançons populars, amb activitats estratègicament dissenyades i consegüentment avaluades. I val a dir que els resultats obtinguts es van demostrar molt clarament satisfactoris.¹⁵

Un altre projecte curiós adscrit al món de l'educació, que fa servir els textos d'algunes cançons enregistrades en el Canpop, és el del portal Malandia, web de traduccions per a l'aprenentatge de l'anglès i del valen-

cià.¹⁶ O el dels campaners de la Catedral de València.¹⁷ El repertori del Canpop s'ha demostrat igualment útil per a l'elaboració d'altres materials didàctics per a l'escola. Així, per a l'elaboració de l'encàrrec *Sotavent. Cançoner popular d'Altea* (Borja, 2015),¹⁸ a més de dur a terme un treball específic de recerca etnopoètica, vam tindre ben en consideració els principals repertoris disponibles sobre la cançó popular valenciana, entre els quals el Canpop mereixia una referència destacada:

Si es tractava d'oferir una selecció de composicions tradicionals a les escoles d'Altea, hauria estat imperdonable no atendre el referent extraordinari —hi insistim: absolutament extraordinari— de Francesc Martínez i Martínez. Conscients que el treball d'aquest folklorista (sense parangons en l'etnopoètica valenciana contemporània) és un autèntic luxe per a Altea, calia tenir ben en compte ací les cançons recollides en el tercer volum de *Coses de la meua terra*, que inclou un nodrit cançoner i quaranta pàgines de partitures transcrites pel rector Diego Ciutat i Bardissa. És, per descomptat, un referent obligat que —sí o sí— haviem de fer servir com a font

Àlicia Castelló, col·laboradora del Canpop, canta «Ai mare, la fam que tinc!» en *Musiquerías. De Vinaròs a Oriola el país vola!*

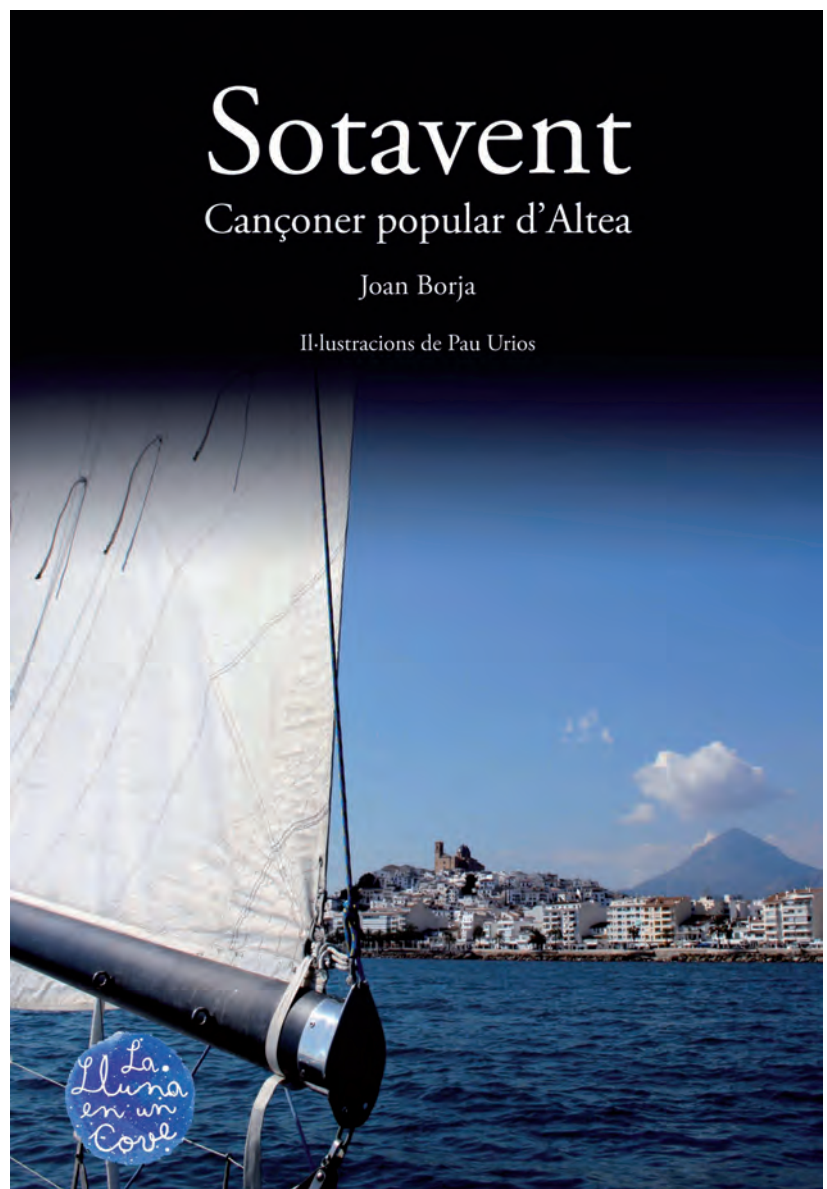
principal per al present cançoner. Però no ha estat l'única: també hem fet servir com a referència les cançons que Salvador Seguí arreplega a Altea en el seu *Cancionero musical de la provincia de Alicante* (Diputació d'Alacant, 1973); i, òbviament, la base de dades digital Canpop, cançoner popular valencià (www.canpop.org), on es gestionen i es poden consultar més de 2.000 composicions transcrits. (Borja, 2015: 9-10)

També en l'àmbit de la recerca etnopoètica s'ha demostrat útil la base de dades digitalitzada Canpop. Així, per exemple, Anna Francés Mira i Maria Jesús Francés Mira,¹⁹ en el treball *Dansa i cant al poble de Bocairent*, reïxen a documentar-hi algunes variacions geogràfiques d'interès per a l'anàlisi que duen a terme:

Ací apareix la imatge de les espardenyas («A la vora del riu mare...») que també es repeteix en altres pobles del País Valencià, com hem pogut comprovar gràcies a la consulta del projecte Canpop (www.canpop.resolt.net). A pesar que la imatge del calçat continua, el que canvia és el lloc on s'hi deixa: a Sant Joan és «allà baix al de Carreres», a Elx és «a la figuereta redona» i a Santa Pola «a la popa del llaüt». (Francés i Francés, 2011: 52)

Aquesta jota conté com a protagonista la figura de la gallina que també trobem en altres pobles que no pertanyen a la comarca de la Vall d'Albaida. Així, aquesta cobla, que correspondria a la tornada, està íntegrament reproduïda en els pobles de Callosa d'en Sarrià i la Nucia (www.canpop.resolt.net). (Francés i Francés, 2011: 55)

Aquesta última cobla picardiosa esdevé també l'eix vertebrador d'altres cançons arreplegades al Canpop. En aquestes noves cançons varia no només la protagonista, que de vegades és l'àvia, sinó també el lloc: a Cocentaina el «bancal del panís», a Elx el «barranc de l'Aljub», a Novelda «el Xorro l'Assut» i a Sella el «barranc de l'Assut». Una altra modificació també és l'objecte que s'alça (cames i faldes) i sobretot l'eufemisme de l'òrgan sexual

femení, que varia entre la perdiu i la paput. De fet, una de les composicions que hem estudiat pren el títol de «Perdiueta», que correspon al poble de Montroi, on de nou s'associa aquesta imatge a la dona, però ara es ressalten les qualitats de l'ocell de volar i picar. (Francés i Francés, 2011: 56)

Igualment —per posar un segon exemple— quan vam voler fer una aproximació al tema «Erotisme i tabú en les formes picardioses del cançoner popular» (per al volum monogràfic *Erotisme i tabús en l'etnopoètica*, 2013), el Canpop ens va ser utilíssim per a establir un corpus concret per a l'anàlisi, la comparació i la inferència de conclusions:

Gràcies a l'enregistrament, la transcripció, la digitalització i la catalogació d'ac-

Portada del llibre *Sotavent. Cançoner popular d'Altea*.

(19)

La investigadora Maria Jesús Francés Mira, precisament, va col·laborar de manera decisiva, com a beneficiària d'una beca de la Universitat d'Alacant, en els inicis del Canpop.

tes etnopoètics contemporanis, resulta possible localitzar en un corpus com el Canpop una mostra representativa d'aquesta poètica popular picardiosa, més o menys enginyosa, desvergonyida o hipertròfica. (Borja, 2013: 200)

Fins i tot, el Canpop s'ha revelat funcional com a recurs de documentació i suport per a estudis de literatura comparada en anàlisi d'una obra poètica com la de Vicent Andrés Estellés. Aquest és el cas, precisament, de l'article de Laia Climent i Aina Monferrer (2013), sobre «Cos femení, sexe i relacions filials en la poesia de Vicent Andrés Estellés: una comparació amb M. Mercè Marçal»:

També trobem un valuós exemple de personificació de la mort en forma de la seua filla, que va morir als tres mesos de vida. Aquesta metaforització té lligams directes amb l'experiència personal del poeta, així com amb la fraseologia popular catalana, ja que el poema es construeix sobre una «cançó de bressol»²⁰ tradicional valenciana, i justament aquest és el seu títol (*La nit*). (Climent i Monferrer, 2013: 610)

I hi hauria encara una última possible aplicació del Canpop per a la investigació de què tenim constància: com a font de consultes per a treballs d'investigació fonamentats en la lingüística de corpus.²¹ Tanmateix, i siga com vulga, l'acceptable interès que ha despertat el projecte Canpop durant els primers sis anys de servei és el que ha menat a crear el portal paral·lel Anapop, que aprofita la mateixa aplicació informàtica que el Canpop, i que constitueix un repositori d'enregistraments sonors i transcripcions textuais relatius no a cançons, sinó a narracions populars.²² L'ambició consisteix a anar acumulant enregistraments i transcripcions, oportunament fixats i catalogats, de rondalles, acudits, llegendes, llegendes contemporànies, enigmes, succeïts, anècdotes, relats d'experiències personals, etc., a fi que un dia hi haja disponible un arxiu d'actes etnopoètics sobre narrativa oral tan important com el que a poc a poc s'ha anat configurant per al cançoner.²³

Per davant resta, naturalment, un treball ingent per a la correcció, l'ampliació, la millora, la classificació i el disseny de les dues bases de dades. Queda pendent, per exemple, oferir als usuaris la possibilitat fer cerques booleans en línia, com les que suggeríem en Borja i Francés (2010: 25-26); revisar filològicament la majoria de les transcripcions, que no han tingut cap filtre de correcció; vincular una gran quantitat d'arxius d'àudio (que ara mateix no es poden executar); catalogar els relats de l'Anapop (si s'escau, d'acord amb l'índex internacional Aarne-Thompson-Uther en el cas de les rondalles); acabar de pujar a la xarxa els treballs encara no introduïts (milers d'actes etnopoètics que conservem en el nostre arxiu personal); millorar el tipus d'interfície

(20)

En aquest punt les autores introdueixen una nota a peu de pàgina en què aclareixen: «Vegeu (<http://www.canpop.resolt.net/llista.php>). Aquesta adreça electrònica pertany al projecte Canpop, dedicat a la recuperació del cançoner popular valencià. A hores d'ara, hi ha penjades set versions diferents de la cançó popular "La meua xiqueta és l'ama"».

Coberta del llibre *Erotisme i tabús en l'etnopoètica* (2013).

EROTISME I TABÚS EN L'ETNOPOÈTICA

a cura d'Anna Francés i Jaume Guiscafrè

d'usuari i el disseny general; aportar dades complementàries i referències a la bibliografia o a altres recursos documentals, etc. La prioritat, tanmateix, era, en un context com el valencià –i més encara, el de les comarques valencianes més meridionals–, anar configurant una base de dades útil, interactiva i acumulativa, com a eina fonamental per a la difusió i la investigació etnopoètica. Si més no parcialment, aquesta prioritat s'ha

acomplert. I per a més avant queda el repte de crear una plataforma de plataformes en xarxa que permeta unificar en una sola base de dades tots els actes etnopoètics enregistrats en llengua catalana. ■

BIBLIOGRAFIA

■ **Borja, J. (2013)** «Erotisme i tabú en les formes picardioses del cançoner popular valencià». Dins **Francés, A.; Guiscafrè, J. (ed.)** *Erotisme i tabús en l'etnopoètica*, 189-202. Alacant-Barcelona-l'Alguer: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert – Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat Catalana de Llengua i Literatura – Arxiu de Tradicions de l'Alguer.

■ **Borja, J. (2015)** *Sotavent. Cançoner popular d'Altea*. Altea-Alacant: Universitat d'Alacant – Ajuntament d'Altea – Aila Edicions.

■ **Borja, J.; Francés, M. J. (2010)** «La cançó folklòrica: incidència, difusió i comunicació. De l'Obra del Cançoner Popular al projecte Canpop». Dins **Sales, M. i Valriu, C. (ed.)** *Etnopoètica: incidència, difusió i comunicació en el món contemporani*, 7-33. Dolianova: Arxiu de Tradicions de l'Alguer – Edizioni Grafica del Parteolla.

■ **Climent, L.; Monferrer, A. (2013)** «Cos femení, sexe i relacions filials en la poesia de Vicent Andrés Es-

tellés: una comparació amb Maria-Mercè Marçal». Dins

■ **Francés, M. J.; Francés, A. (2011)** «Dansai cant al poble de Bocairent». Dins **Escandell, D.; Francés, M. J. (ed.)** *Etnopoètica i territori: unitat i diversitat*, 47-59. Dolianova: Arxiu de Tradicions de l'Alguer – Edizioni Grafica del Parteolla.

■ **Martínez i Martínez, F. (1947)** *Còses de la meua terra (la Marina)*, vol. III, València, Diana.

■ **Montoya, B. (1996)** *Alacant: la llengua interrompuda*. València: Denes.

■ **Montoya, B.; Vila, F. X.; Gomàriz, E. (ed.) (2010)** *La Revermaculització del valencià a la ciutat d'Alacant: actes de la jornada d'estudi i debat «Llengua, educació i revermaculització: el valencià a la ciutat d'Alacant», Alacant, 9 i 10 de març de 2007*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

■ **Payá, J. (2012)** «La voz del pueblo». Dins *Información*, 24 de setembre de 2014, Alacant: 36.

■ **Ponsoda, J. J. (1985)** «Ensenyament del valencià: renovació pedagògica versus llatinització». Dins *Materials didàctics* 2, 6-18. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

■ **Pujol, J. M. (2013)** *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*. Edició a cura de **C. Oriol i E. Samper**. Tarragona: Publicacions URV.

■ **Salvador, V.; Pérez Saldanya, M. (ed.)** *L'obra literària de Vicent Andrés Estellés: gèneres, tradicions poètiques i estil*, 589-614. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

■ **Seguí, S. (1973)** *Cancionero musical de la provincia de Alicante*. Alacant: Diputació d'Alacant.

(21)

El col·lega de la Universitat d'Alacant Jordi Antolí ens ha informat que aquesta és una línia de treball oberta al si del projecte DIGICOTRACAM (Programa PROMETEO per a «Grupos de Investigacion en I+D de excelencia») (GV, ref.: PROMETEO-2009-042).

(22)

Anapop és l'acrònim d'Arxiu de Narracions Populares. Tot i que encara no ha estat formalment presentat, en donem ací per primera volta notícia. Si en la creació del Canpop la col·laboració de l'investigadora Maria Jesús Francés va ser importantíssima, no menys rellevant ha estat ara la de l'investigador Vicent Vidal i Lloret, per a la posada en funcionament de l'Anapop.

(23)

Ara com ara a penes hi ha en l'Anapop uns tres-cents relats enregistrats i transcrits, alguns dels quals repetits, i sense cap tipus de revisió. La previsió, no obstant això, és que a partir d'aquesta primera versió, després d'introduir-hi les millores i les esmenes necessàries, el projecte pugui ser presentat públicament a finals de 2016.